

Þórdís Úlfarsdóttir og Halldóra Jónsdóttir

Íslensk-pólsk veforðabók

1 Bakgrunnur

Orðabækur eru grunnforsenda fyrir skilningi á milli tveggja mála og eru mikilvæg hjálp í tungumálakennslu. Mjög hefur skort á slíkt hjálpartæki við íslenskunám og málskilning þess stóra hóps Pólverja sem sest hefur að á Íslandi. Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum tók því frumkvæði að því að búa til nýja veforðabók milli íslensku og pólsku. Verkefnið er til þess fallið að styðja við notkun íslensku í samskiptum Pólverja og Íslendinga og hjálpa til við að efla málskilning milli þessara hópa þannig að dregið sé úr þörfinni á að grípa alltaf til ensku, eins og algengt er í samskiptum fólks. Markhópar orðabókarinnar eru einkum þessir: Pólverjar á Íslandi, bæði þeir sem sest hafa hér að og þeir sem starfa á landinu í skemmri tíma, nemendur og kennarar á öllum skólastigum og auk þess þýðendur og túlkar milli málanna tveggja.

Hjá Árnastofnun er mikil og löng reynsla við gerð veforðabóka sem hófst hjá Orðabók Háskólans með ISLEX-verkefninu. Stofnunin hafði yfir að ráða íslenskum orðabókarstofni, nauðsynlegri fagþekkingu og þeim tæknilegu aðstæðum sem þurfti til að vinna verkið. Pólska er tíunda markmálið í röð tvímálaorðabóka á vegum stofnunarinnar. Áður hafa komið út ISLEX, sem er íslensk-norræn orðabók með markmálunum dönsku, norsku, nýnorsku, sænsku, færeysku og finnsku, og var hún opnuð árið 2011 og LEXÍA sem er orðabók milli íslensku, frönsku og þýsku og var franskir hluti hennar opnaður 2021, en ráðgert er að opna þýska hlutann síðla árs 2024. Einnig er nú unnið að íslensk-enskri orðabók. Einsmálsorðabókin *Íslensk nútímamálsorðabók*

er aðgengileg og er geysilega mikið notuð. Allar ofangreindar orðabækur eru uppfærðar reglulega með viðbótum og leiðréttingum.

2 Orðabókin

2.1 Helstu eiginleikar

Nýja íslensk-pólska orðabókin hefur að geyma 54.400 uppflettiorð ásamt þýðingum á pólsku. Orðabókin lýsir íslensku nútímamáli þar sem áhersla er lögð á að sýna margvísleg orðasambönd, fasta orðanotkun og notkunardæmi. Við ritstjórnina er notaður vefgagnagrunnur sem er sérstaklega hannaður fyrir verkefnið. Margir kostir rafrænnar miðlunar eru látnir njóta sín, t.d. er hægt að hlusta á framburð íslensku uppflettiorðanna auk framburðar á 750 föstum orðasamböndum. Gefin eru full beygingardæmi allra beygjanlegra orða með tenglum í *Beygingarlýsingu íslensks nútímamáls* (BÍN).

Mynd 1. Orðið 'sólarupprás' með pólskri þýðingu 'wschód słońca' fyrir neðan.

Um 3000 orðmyndir eru í orðabókinni (sbr. *Mynd 1*), einkum af fyrirbrigðum í náttúrunni eins og dýrum og plöntum. Mikil áhersla er lögð á að sýna föst orðasambönd, en þau eru tíu þúsund talsins og að auki 4000 sagnasambönd. Jafnframt eru í orðabókinni 34 þúsund notkunardæmi sem sýna íslensku orðin í eðlilegu textasamhengi ásamt þýðingum á pólsku.

2.2 Orðasambönd

Orðasambönd eru mikilvægur hluti af orðabókinni. Þau geta oft reynst erfið þeim nemendum sem læra íslensku sem annað mál og því þarf

að gera þeim góð skil. Orðasamböndin skiptast í tvo meginflokka: orðastæður og orðatiltæki eða myndhverf orðasambönd. Orðastæður hafa fastan kjarnalið auk stoðliðar (*Mynd 2*) og merking þeirra er venjulega gagnsæ, eins og orðastæðurnar í orðinu *loft*: <svífa> í *loftinu*, <horfa> út í *loftið* og <kasta boltanum> upp í *loftið* (sjá Jón Hilmar Jónsson 2005:xix–xx). Myndhverfu orðasamböndin (e. idioms) eru hins vegar oftast ekki ógagnsæ og getur verið erfitt að átta sig á merkingu þeirra út frá orðunum einum. Dæmi um slík orðasambönd eru í orðinu *eldur*: *fara úr öskunni í eldinn*, *hafa mörg járn í eldinum* og *hella olíu á eldinn*. Þarna eru á ferðinni myndlíkingar þar sem merking orðasambandsins er í heild sinni ákveðið hugtak fremur en að hægt sé að ráða hana af einstökum orðum þess.

klukka no kvk

🔊 **framburður**

→ [BEYGING](#)

1

(tímamælir)

■ zegar

hvað er klukkan?

■ która jest godzina?

klukkan er <tvö>

■ jest druga

klukkan er að verða <tvö>

■ jest prawie <druga>

klukkan er <tíu mínútur> gengin í <fjögur>

■ jest <dziesięć> po <trzeciej> (dosłownie: godzina idzie dziesięć minut na czwartą)

klukkan er <tíu mínútur> yfir <þrjú>

■ jest <dziesięć> po <trzeciej>

klukkan slær

■ zegar dzwoni

Mynd 2. 'Klukkan' (p. 'zegar'). Orðið er í sjálfu sér einfalt en því fylgja mörg föst orðasambönd sem öll eru þýdd á pólsku.

2.3 Merkingarflokkar

Orðaforðanum í orðabókinni er skipt upp í 600 merkingarflokka en þeir eru til dæmis *matur*, *skóli*, *hljóð* og *hreyfing*. Þessir flokkar heyra til kerfislegum þáttum sem eingöngu eru ætlaðir til að nota við ritstjórnarvinnuna. Auk þess er að finna hefðbundnari sérmerkingar á mörgum fagsviðum eins og til dæmis *jarðfræði*, *stærðfræði*, *lögfræði*, *málfræði* og *tölour* og eru þær merkingar sýnilegar notandanum. Þegar

orðin eru þýdd á pólsku er að langmestu leyti unnið eftir þessum flokkum, en það gerir starfið markvissara og tryggir betra innbyrðis samræmi í ritstjórnarvinnunni. Jafnframt er unnið eftir ákveðnum forgangi þannig að mikilvægustu orðin eru þýdd fyrst.

3 Upphaf og fjármögnun

Upphaf verkefnisins má rekja til ársins 2019 en þá fékkst styrkur úr einum af sjóðum Háskóla Íslands að upphæð þrjár milljónir íslenskra króna. Í kjölfarið var lagður grunnur að orðabókinni og Stanislaw Bartoszek var ráðinn verkefnisstjóri pólska markmálsins, en hann hefur mikla reynslu af orðabókum og hefur sjálfur áður gefið út orðabækur milli íslensku og pólsku. Eins og í mörgum öðrum orðabókarverkum Árnastofnunar er Halldóra Jónsdóttir verkefnisstjóri og Þórdís Úlfarsdóttir aðalritstjóri.

Í árslok 2022 fékk Árnastofnun fimmtán milljóna króna fjárveitingu frá félags- og vinnumarkaðsráðuneytinu á Íslandi og var þá hægt að setja aukinn kraft í verkið. Auk Stanislaws voru ráðnir til starfa tveir ritstjórar pólska markmálsins sem hafa pólsku að móðurmáli og eru menntaðir í íslensku frá Háskóla Íslands, en þau eru Aleksandra Maria Kieliszewska og Mirosław Ambroziac. Enn fremur kemur að verkinu Emilia Mlynska, skólaráðgjafi í kennslu innflytjenda.

Síðar bættist við Pawel Bartoszek sem býr yfir sérþekkingu í stjórnsýslu, en orðaforðinn sem henni fylgir er umfangsmikill og einkar mikilvægur fyrir innflytjendur.

4 Birting

Orðabókin er enn í vinnslu en mikil þörf er á að koma efninu sem fyrst fyrir almenningssjónir, og gerir framhaldsstyrkur frá áðurnefndu ráðuneyti það mögulegt. Staðan í mars 2024 er sú að lokið hefur verið við um 60 prósent orðaforðans. Stefnt er að því að orðabókin verði opnuð á vef Árnastofnunar síðari hluta ársins 2024 sem verk í vinnslu og verður hún þá aðgengileg og ókeypis fyrir alla.

Heimildir

Beygingarlýsing íslensks nútímamáls (BÍN). Kristín Bjarnadóttir (ritstjóri). Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (<https://bin.arnastofnun.is/>).

ISLEX, *íslensk-skandinavísk orðabók*. Þórdís Úlfarsdóttir (aðalritstjóri). Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (<https://islex.arnastofnun.is/>).

Íslensk nútímamálsorðabók. Halldóra Jónsdóttir og Þórdís Úlfarsdóttir (ritstjórar). Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (<https://islenkordabok.arnastofnun.is>).

Íslensk-pólsk orðabók. Þórdís Úlfarsdóttir (aðalritstjóri). Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum. (<https://polska.arnastofnun.is/>) (væntanleg)

Jón Hilmar Jónsson. 2005. *Stóra orðabókin um íslenska málnotkun*. Reykjavík: JPV.

LEXÍA, *íslensk-frönsk og þýsk orðabók*. Þórdís Úlfarsdóttir (aðalritstjóri). Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum (<https://lexia.arnastofnun.is/>).

Lykilorð

veforðabók, tvímálaorðabók, pólska, íslenska

Keywords

online dictionary, bilingual dictionary, Polish, Icelandic

Abstract

The article describes a new bilingual dictionary between Icelandic and Polish which is being compiled at The Árni Magnússon Institute for Icelandic Studies. The main target group is the large population of Polish immigrants in Iceland. Our aim for the dictionary is to promote the use of Icelandic in all areas of society, and support language learning and teaching at every level in the education system.

Halldóra Jónsdóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Edda, Arngrímshaga 5
IS-107 Reykjavík
halldora.jonsdottir@arnastofnun.is

Þórdís Úlfarsdóttir
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Edda, Arngrímshaga 5
IS-107 Reykjavík
thordis.ulfarsdottir@arnastofnun.is

